

УДК 159.91

Карпінська Роксолана Іванівна, кандидат психологічних наук, викладач
Львівського медичного коледжу післядипломної освіти

e-mail: nlucyk@ukr.net

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО ЗНАЧУЩИХ ЯКОСТЕЙ МЕДИЧНОГО ПСИХОЛОГА

Анотація

В статті представлена психологічна специфіка формування професійно значущих якостей медичного психолога. Запропоновані теоретичне обґрунтування та розробка методів формування професійно значущих якостей медичного психолога. Здійснено огляд наукових праць щодо розвитку особистості медичного психолога за кількома напрямками: розвитку професійних здібностей; вдосконалення та "професіоналізація" психічних процесів і досвіду; підвищення почуття обов'язку, відповідальності за успіх професійної діяльності; окреслення індивідуальності; формування професійно значущих якостей. Запропоновано програму психологічного тренінгу формування професійно значущих якостей медичного психолога.

Ключові слова: формування, медичний психолог, професійні якості, професійні здібності, психологічний тренінг, професіоналізм, особистісно-професійне зростання, почуття обов'язку, відповідальність, професійна діяльність.

Карпинская Роксолана Ивановна, кандидат психологических наук,
преподаватель Львовского медицинского колледжа последипломного образования

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНО ЗНАЧИМЫХ КАЧЕСТВ МЕДИЦИНСКОГО ПСИХОЛОГА

Аннотация

В статье представлена психологическая специфика формирования профессионально значимых качеств медицинского психолога. Предложенные теоретическое обоснование и разработка методов формирования профессионально значимых качеств медицинского психолога. Осуществлен обзор научных работ по развитию личности медицинского психолога по нескольким направлениям: развития профессиональных способностей; совершенствования и "профессионализация" психических процессов и опыта; повышение чувства долга, ответственности за

успех профессиональной деятельности; определение индивидуальности; формирование профессионально значимых качеств. Предложена программа психологического тренинга формирования профессионально значимых качеств медицинского психолога.

Ключевые слова: *формирование, медицинский психолог , профессиональные качества, профессиональные способности, психологический тренинг, профессионализм, личностно - профессиональный рост, чувство долга, ответственность, профессиональная деятельность.*

Karpinska R.I.

FORMING PROFESSIONALLY SIGNIFICANT QUALITIES OF MEDICAL PSYCHOLOGIST

In the article the psychological specificity formation professionally significant qualities of medical psychologist. A theoretical study and development of methods for the formation of professionally significant qualities of medical psychologist. Made the survey of scientific papers on the development of personality psychologists in several areas: the development of professional skills; improvement and " professionalization " of mental processes and practices; increase a sense of duty and responsibility for the success of professional work ; delineation of individuality; formation of professionally significant qualities. The program of psychological training formation professionally important qualities of a medical psychologist.

Keywords: *formation, psychologists, professional skills, professional skills, psychological training, professionalism, personality, professional growth, a sense of duty, responsibility, professional activity.*

Постановка проблеми. Сьогодні в медицині все більше зростає роль інструментальних і прикладних методів дослідження, що може спричинити її дегуманізацію. Медичний психолог покликаний, зберігаючи клінічне мислення, гуманізувати терапевтичний процес.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На специфіку взаємодії психолога й пацієнта наголошують вітчизняні психологи С.Д.Максименко, Ж.П.Вірна, А.Б.Коваленко, Л.П.Овсянецька, Л.Е.Орбан-Лембрик, А.С. Борисюк тощо. Аналіз літератури дає можливість констатувати, що на сьогодні накопичений певний досвід із підготовки лікарів та психологів. Проте залишається невизначеною проблема

підготовки медичного психолога до роботи з пацієнтами, формування його професійно значущих якостей, відсутні науково обґрунтовані рекомендації щодо ефективного здійснення означеного процесу.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та розробити методи формування професійно значущих якостей медичного психолога.

Результати дослідження. Проблема професійно значущих якостей спеціаліста була актуальною в різні історичні періоди. Так, філософи наголошують на морально-етичних якостях, клініцисти (А.Ф.Білібін, С.П.Боткін, М.Я.Мудров, О.М.Орлов, М.І.Пирогов та ін.) серед найважливіших виділяють моральні, комунікативні, інтелектуальні якості. Представники психотерапевтичного підходу (І.С.Вітенко, В.Т.Волков, Є.В.Кароваєва ін.) наголошують на необхідності володіння елементами психотерапії, вміння визначати та враховувати психічний стан пацієнта, здатності переконувати, емпатійності тощо.

Вчені психолого-педагогічного підходу (С.Д.Максименко, Г.О.Балл, М.Й.Боришевський, О.В.Киричук, В.П.Москалець, М.В.Савчин та ін.) зосереджують свою увагу на таких професійно значущих якостях, як готовність до контактів, раціональність у встановленні й підтримуванні стосунків, інтелектуальність, психолого-педагогічний такт, самокритичність, вольові, морально-регулятивні, комунікативні якості тощо.

Огляд наукових праць засвідчує, що розвиток особистості медичного психолога в процесі їх підготовки здійснюється за кількома напрямками: розвиваються необхідні професійні здібності; вдосконалюються, “професіоналізуються” психічні процеси, досвід; підвищується почуття обов’язку, відповідальність за успіх професійної діяльності, окреслюється індивідуальність; формуються професійно значущі якості.

На підставі аналізу позицій вчених (С.Д.Максименко, Л.Е.Орбан-Лембрик, В.П.Москалець, М.В.Савчин, Борисюк А.С. та ін.) під професійно значущими якостями розуміють низку важливих якостей спеціаліста, які сприяють успішному виконанню професійної діяльності, ефективному розв’язанню професійних завдань, особистісно-професійному зростанню й удосконаленню.

Вченими виділено професійно значущі якості медичного психолога: мотиваційно-ціннісні, когнітивні, емоційно-вольові, морально-регулятивні,

комунікативні. Вони у сукупності визначають професійну компетентність медичного психолога.

З метою вивчення професійно значущих якостей у медичних психологів дослідження проводилось в групі досліджуваних Львівського медичного коледжу післядипломної освіти та Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького (50 осіб).

Для дослідження сформованості професійно значущих якостей у медичних психологів були використані: методика “Мотивація вибору медичної професії”, методика „Ціннісних орієнтацій” М. Рокича та М. Лукашевича – для дослідження мотиваційно-ціннісних якостей; методика дослідження комунікативної соціальної компетентності та комунікативної толерантності; діагностика комунікативно - характерологічних особливостей особистості.

Стартові мотиваційні показники досліджуваних виявилися досить близькими з однаковою перевагою внутрішніх мотивів, орієнтованих на зміст і характер медичної діяльності та зовнішніх вузько особистісних мотивів. Натомість, менш значущими виявилися зовнішні соціальні мотиви вибору медичної професії. Мотивація вибору медичної професії була за показниками внутрішніх мотивів (“Бажання лікувати людей”, “Бажання полегшити страждання хворих”, “Бажання вирішувати медичні проблеми”); зовнішніх соціальних мотивів (“Престиж професії”) та особистісної мотивації (“Доступ до медикаментів”, “Бажання піклуватися про своє здоров’я”) тощо.

Провідним мотивом вибору професії медичного психолога є піклування про здоров’я рідних, другу позицію в досліджуваних займає мотив піклування про власне здоров’я, третю – бажання лікувати людей. У даному випадку з усією очевидністю спостерігається зміна егоцентричної мотивації (піклування про себе) на суспільно-гуманістичну (допомагати іншим).

Досліджуваним було запропоновано визначити свої ціннісні пріоритети за методикою „Ціннісні орієнтації” (М. Рокича). Інтерпретацію даних за шкалою термінальних цінностей нами здійснено за допомогою відсоткового зрізу термінальних цінностей. Також досліджуваним пропонувалось проранжувати пріоритетні цінності за 4-х груповою концепцією М. Лукашевича. У першій групі пріоритетними є духовні цінності, у другій – матеріальні цінності, у третій –

орієнтація на власне „Я”, у четвертій – намагання поєднати цінності без визначення пріоритетних, що і становить так званий „Хаос цінностей”.

Після першого етапу формувального експерименту досліджуваним із експериментальної групи було запропоновано повторно методики М.Рокича та М.Лукашевича. Кінцеві результати відрізнялись від початкових (рис. 1).

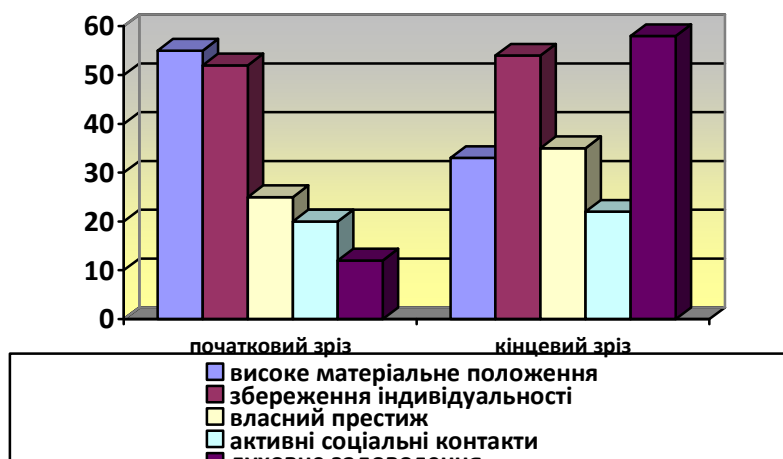


Рис. 1. Порівняльна діаграма розподілу термінальних цінностей досліджуваних експериментальної групи „до” і „після” формувального експерименту (за методикою М. Рокича)

Суттєво змінилися показники, одержані внаслідок ранжування цінностей (за концепцією М.Лукашевича). Так, показник „Духовні цінності” зріс на 31 %, а показник „Хаос цінностей” знизився на 39 % (рис.2).

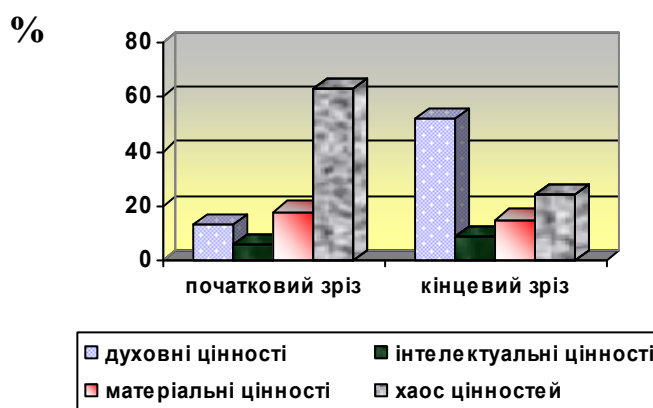


Рис.2. Порівняльна діаграма розподілу ціннісних орієнтацій студентів експериментальної групи „до” і „після” формувального експерименту

Для дослідження комунікативної соціальної компетентності медичних психологів ми використали методику "Діагностика комунікативної соціальної компетентності".

Дана методика призначена для одержання більш повного уявлення про особистість, складання імовірнісного прогнозу успішності її професійної діяльності.

Шляхом розрахунків, результати, отримані нами після проведення вищеприписаної методики, наведені на рис. 3.

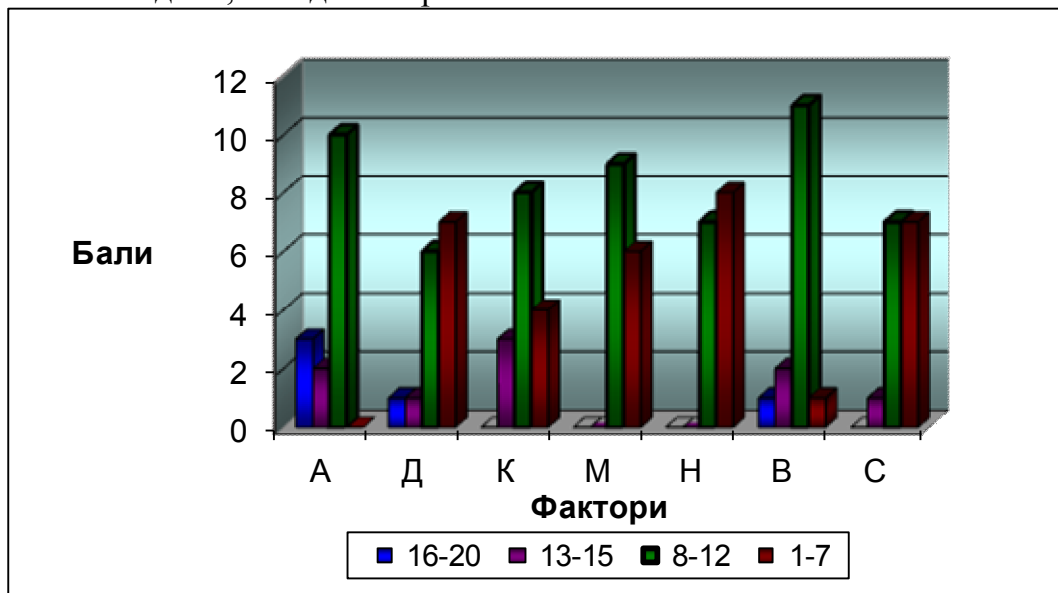


Рис.3. Рівні комунікативної соціальної компетентності

де, *Фактор А* Висока оцінка +А - відкритий, легкий, товариський. Низька оцінка -А - нетовариський, замкнутий.

Фактор В Висока оцінка +В - з розвиненим логічним мисленням, кмітливий.

Низька оцінка -В - неухважний або зі слаборозвиненим логічним мисленням.

Фактор С Висока оцінка +С - емоційно стійкий, зрілий, спокійний.

Низька оцінка -С - емоційно нестійкий, мінливий, що піддається почуттям.

Фактор Д Висока оцінка +Д - життєрадісний, безтурботний, веселий.

Низька оцінка -Д - мовчазний, серйозний.

Фактор К Висока оцінка +К - чутливий, що тягнеться до інших, з художнім мисленням. Низька оцінка -К - спрямований на себе, реалістичний, раціональний.

Фактор М Висока оцінка +М - надає перевагу власним рішенням, незалежний, орієнтований на себе. Низька оцінка -М - залежний від групи, компанійський, рахується з суспільною думкою.

Фактор Н Висока оцінка +Н - контролюючий себе, що вміє підкоряти себе правилам. Низька оцінка -Н - імпульсивний, неорганізований.

Для дослідження комунікативної толерантності медичних психологів ми використали методику В.Б. Бойка "Діагностика комунікативної толерантності".

Дана методика спрямована на визначення рівня комунікативної толерантності за допомогою аналізу нескладних ситуацій взаємодії з іншими людьми, а саме: наскільки ви здатні приймати або не приймати індивідуальності людей, що нам зустрічаються; чи немає у вас тенденції оцінювати людей, виходячи з власного "Я"; якою мірою категоричні або незмінні ваші оцінки на адресу навколишніх; у якій мірі ви вмієте укривати або згладжувати неприємні враження при зіткненні з некоммунікбельними якостями людей тощо.

Після проведення аналізу результатів, отримані дані про рівні комунікативної толерантності медичних психологів зведено та представлено на рис.4.

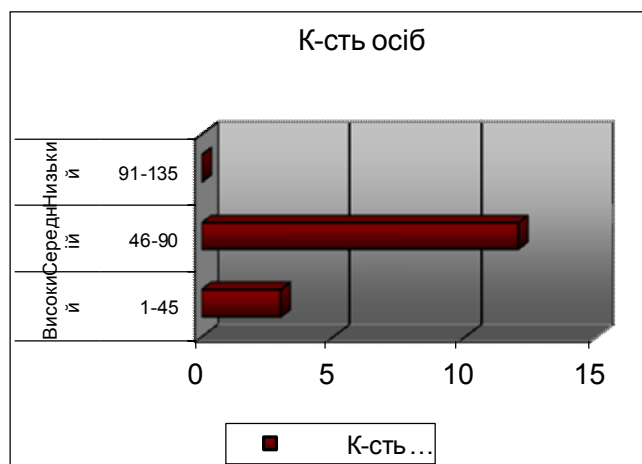


Рис.4. Рівні комунікативної толерантності медичних психологів

Для дослідження комунікативно-характерологічних особливостей особистості менеджера ми використали методику "Діагностика комунікативно - характерологічних особливостей особистості" (Л.І. Уманський, І.А. Френкель, А.Н. Лутошкін, А.С. Чернишов та ін.).

Дана методика призначена для визначення базових особливостей особистості в процесі міжособистісних відносин, їх діагностика може втілюватися в формах самооцінки, експертних оцінках або в інших співвідношеннях.

У методиці аналізуються риси характеру, які згруповані у сім груп:

А. Риси характеру, які виражають направленість особистості;

Б. Інтелектуальні риси характеру;

В. Вольові риси характеру;

Г. Емоційні риси характеру;

Д. Риси характеру, які виражають відношення до діяльності;

Е. Риси характеру, які виражають відношення до інших людей;

Ж. Риси характеру, які виражають відношення до самого себе.

Після проведення дослідження в експериментальній групі, нами були визначені середні значення по кожній групі рис характеру (рис.5)

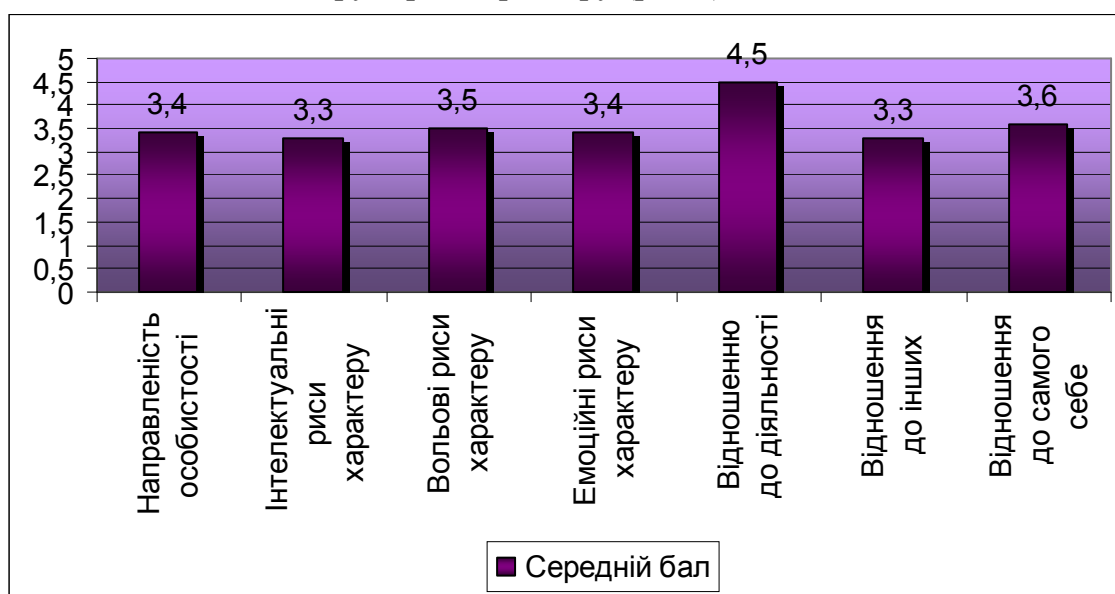


Рис. 5. Середні значення основних груп рис характеру

З метою вивчення суб'єктивних уявлень та очікувань щодо професійно значущих якостей, медичним психологам пропонувались анкета. Анкета була спрямована на дослідження суб'єктивних уявлень про професійну підготовку, професійні завдання медичного психолога, на створення психологічного портрету "ідеального" медичного психолога.

Загалом, якісний аналіз даних, отриманих під час констатуючого експерименту, свідчить про недостатньо високий ступінь сформованості професійно значущих якостей, що й зумовило необхідність проведення формуючого експерименту.

На наступному етапі дослідження нами був проведений формуючий експеримент з метою розвитку професійно значущих якостей медичних психологів.

Процес формування професійно значущих якостей медичного психолога (мотиваційно-ціннісних, когнітивних, емоційно-вольових, морально-регулятивних, комунікативних) вмещав те, що частково вони є заданими на момент обрання фаху (наприклад, особливості перебігу психічних процесів, характерологічні властивості,

сформовані вихованням та оточенням ціннісні орієнтації, життєві переконання, стереотипи тощо), а частково формуються власне під час професійної діяльності медичного психолога. Крім того, деякі особистісні якості підлягають корекції та розвитку, а психологічні проблеми розв'язуються за допомогою цілеспрямованих тренінгів, консультативних та психотерапевтичних інтервенцій.

Нами запропоновані методи формування професійно значущих якостей покликані забезпечувати теоретичну, практичну підготовку та особистісний розвиток, реалізуючи таким чином системний підхід підготовки медичного психолога.

Дієвість перерахованих методів забезпечується насамперед їх нерозривним взаємозв'язком як на рівні теоретичної розробки й планування, так і на етапі практичного впровадження.

Формуючий експеримент здійснювався за такими напрямками: 1) вдосконалення теоретико-дидактичного компоненту професійної підготовки медичних психологів (розроблення і апробація спецкурсу); оновлення практичного компоненту професійної підготовки (тренінгові вправи, спрямовані на формування професійно значущих якостей майбутніх медичних психологів); 3) активізація самостійного, науково-дослідного компонента підготовки (підготовка повідомлень, рефератів, творчих звітів, рецензій, участь у конференції тощо).

Формуючі впливи на досліджуваних експериментальної групи зорганізовані в межах спецкурсу “Професійно значущі якості медичного психолога”, програма якого була спеціально розроблена і включала поєднання різних форм дидактичної роботи, а також соціально-психологічного тренінгу “Формування професійно значущих якостей медичного психолога”.

На цьому етапі дослідження в експериментальній групі нами проведено психологічний тренінг формування професійно значущих якостей медичного психолога. Структурно „Програму тренінгу формування професійно значущих якостей медичного психолога ” поділено на 7 тем-блоків. До кожного блоку були розроблені оригінальні вправи та модифіковано ті тренінгові вправи (інших дослідників), що можна було використати у відповідності до поставленої мети. Використовували: рольові та ділові ігри, міні-дискусії, вправи із тренінгу особистісного зростання, вправи із тілесно-зорієнтованого тренінгу тощо.

Внаслідок проведення психологічного тренінгу формування професійно значущих якостей медичного психолога за допомогою опитувальника одержано показники, представлені на рис. 6. Якщо до психологічного тренінгу низький рівень професійно значущих якостей медичного психолога спостерігався у 24% досліджуваних, то після тренінгу він становив 13%. Натомість високий рівень професійно значущих якостей медичного психолога був у 45% досліджуваних, а після тренінгу він становив 65%.

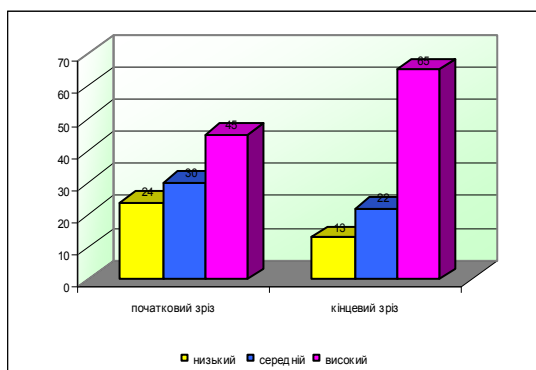


Рис. 6. Порівняльна діаграма рівнів розвитку професійно значущих якостей медичного психолога експериментальної групи „до” і „після” проведення психологічного тренінгу

При оцінці ефективності проведеного спецкурсу та соціально-психологічного тренінгу взято до уваги як суб’єктивні, так і об’єктивні критерії. Суб’єктивним критерієм у даному випадку була думка медичних психологів, їх враження та відчуття стосовно тренінгових занять, “психологічних подій”, що мали місце, набутих знань, умінь і навичок, змін у власній поведінці та в стосунках. Практично у всіх медичних психологів спостерігалась позитивна мотивація та внутрішня спрямованість на активну роботу. Водночас виникали й певні труднощі, наприклад, відмовитись від безособових мовних конструкцій, перейти до “Я”-висловлювань, “говорити мовою почуттів”, вести щоденникові записи. Встановлення атмосфери довірливості, щирості та підкреслення обов’язковості дотримання принципу конфіденційності сприяло розв’язанню вищезокреслених проблем. На останньому занятті соціально-психологічного тренінгу досліджувані відповідали на запитання анкети. Аналіз результатів анкетування показав, що проведений соціально-психологічний тренінг виправдав очікування досліджуваних, допоміг оволодіти новими прийомами

особистісно-професійного зростання, самовдосконалитись, а також набути нових професійно значущих якостей.

Дієвість перерахованих методів забезпечується насамперед їх нерозривним взаємозв'язком як на рівні теоретичної розробки й планування, так і на етапі практичного впровадження.

Таким чином, отримані статистичні дані про значимі відмінності між ступенем сформованості професійно значущих якостей у досліджуваних до і після формуючого експерименту доводять ефективність застосування запропонованих методів формування професійних якостей, зокрема доцільність запровадження спецкурсу “Професійно значущі якості медичного психолога” та проведення соціально-психологічного тренінгу “Формування професійно значущих якостей медичного психолога”. Загалом, в ході експериментального дослідження було підтверджено гіпотезу, встановлено і статистично обґрунтовано взаємозалежність рівня сформованості професійно значущих якостей та комплексного застосування цілеспрямованих методів впливу.

Дане дослідження не вичерпує всіх аспектів розглянутої проблеми. Воно може бути продовжене в напрямку пошуку, розробки та вдосконалення конкретних методів формування й розвитку професійно значущих якостей з урахуванням специфіки медичного закладу, ринку праці, соціального замовлення стосовно професійних завдань медичного психолога тощо.

Список використаних джерел

1. Борисюк А.С. До питання проблеми формування професійних якостей медичного психолога в системі вищої освіти // Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції “Наука і освіта ’2004”. Том 29. Психологія. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2004. – С. 7-10.

2. Вітенко І.С. Особливості мотивації учбової діяльності студентів медичних вузів України //Актуальні проблеми вищої освіти в Україні . - Київ _ Харків , 1994.-с.78.

3. Максименко С. Д. Генеза здійснення особистості: Наук. моногр. – К.: КММ, 2006. – 255с.

4. Максименко С. Д. Основи генетичної психології. – К.: НПУ Перспектива, 1998. –320с.
5. Психологія життєвої кризи / Відп. ред. Титаренко Т.М. – К.,1998.-348с.
6. Яценко Т.С. Психологічні основи психокорекції : Навч. посіб. К.Либідь, 1996.- с.246.

References transliterated

1. Borysjuk A.S. Do pytannja problemy formuvannja profesijnyh jakostej medychnogo psihologa v systemi vyshhoi' osvity // Materialy VII Mizhnarodnoi' naukovo-praktychnoi' konferentsii "Nauka i osvita '2004". Tom 29. Psihologija. – Dnipropetrovs'k: Nauka i osvita, 2004. – S. 7-10.
2. Vitenko I.S. Osoblyvosti motyvatsii' uchbovoi' dijal'nosti studentiv medychnyh vuziv Ukrainy //Aktual'ni problemy vyshhoi' osvity v Ukraini . - Kyi'v _ Harkiv , 1994.-s.78.
3. Maksymenko S. D. Geneza zdijsnennja osobystosti: Nauk. monogr. – К.: KMM, 2006. – 255s.
4. Maksymenko S. D. Osnovy genetychnoi' psihologii'. – К.: NPU Perspektyva, 1998. –320s.
5. Psihologija zhyttjevoi' kryzy / Vidp. red. Tytarenko Т.М. – К.,1998.-348s.
6. Jatsenko T.S. Psihologichni osnovy psyhokorektsii' : Navch. posib. K.Lybid', 1996.- s.246.